

סקירה שפורסמה ב- המעין גיליון 240 טבת תשפ"ב [סב,ב]

על הספר עיונים בלשון המקרא ובמסורה מאת הרן דותן

עיונים בלשון המקרא ובמסורה. אהרן דותן. ירושלים, מוסד ביאליק, תשפ"א. 438 עמ'.

פרופ' אהרן דותן אמור לחגוג בימים אלו את כניסתו לשנתו ה'צ"ה, יאריך ה' ימיו ושנותיו. הוא עלה עם הוריו כילד מגרמניה אחרי עליית הנאצים לשלטון, למד בתיכון הדתי 'יבנה' בחיפה והיה חניך ומדריך בבני עקיבא, ולימודיו בלשון ומקרא באוניברסיטה העברית על הר הצופים נפסקו עם גיוסו לצה"ל בפרוץ מלחמת השחרור ולחימתו על הגנת ירושלים. אחרי המלחמה סיים בהצטיינות את חובותיו לתואר השני והשלישי, ומאז ועד היום, ללא הפסקה, הוא מלמד וחוקר וכותב ומרצה ומהדיר ועורך, וגם עוסק בצרכי ציבור. כבר עשרות שנים הוא משמש כאחד מראשי האקדמיה ללשון העברית, מרצה בכיר וראש חוגים ומקים מגמות ללשון ומסורה ויהדות באוניברסיטת בר אילן ובאוניברסיטת תל אביב ובמוסדות אחרים להשכלה גבוהה בארץ ובחו"ל. הוא נחשב אחד המומחים הגדולים בעולם בנושא חקר המסורה, וזכה במשך השנים בפרס ביאליק ובפרס ישראל. ספר זה מקבץ ל"ה מאמרים שפרסם על גבי במות שונות במהלך חמישים וכמה שנים (מתשכ"ה ואילך), כולל עידכונים והוספות והשלמות ותרגום כמה מאמרים מאנגלית ללשון הקודש. בולטת מאוד במחקריו הרב-תחומיות – הוא מתאר את התפתחות חוכמת לשון הקודש בפרספקטיבה היסטורית וגיאוגרפית, מוכיח שקטע של אָגרון (מעין מילון קדום) שנמצא בגניזה ויוחס לרס"ג שייך למחבר אנונימי אחר, ועוסק בביקורת על מלאכת ההדרת טקסטים קדומים בלשון ע"י חכמי דורנו, וביחס בין רשימות המסורה לבין כללי דקדוק מסוימים. הוא חוקר את הקשיים שנגרמו ללשון העברית בעקבות המעבר לשיטת הניקוד הטברנית תוך שמירת צורת ההיגוי הבלבית, מציג שישה מחקרים העוסקים בתורת הלשון של רס"ג, דן בטעויות הגיה נפוצות בתפילה ובקריאת התורה (כמו למשל הטעות האשכנזית הידועה שבה הטעם תביר המנוגן באריכות יוצר הפסקה הרבה יותר משמעותית מה'מגיע' לו, מה שגורם לקריאה כמו 'שישה וארבעים, אלף וחמש מאות' במקום 'שישה וארבעים אלף, וחמש מאות'), מעלה הסברים מקוריים לכמה מקראות קשים בתנ"ך, ומקדיש פרקים רבים לענייני כתיב היד העתיקים ששרדו מחכמי המסורה, ובעיקר כת"י לנינגרד וכתר ארם צובא. פרופ' דותן העלה כבר לפני עשרות שנים ספק האם אמנם כתר ארם צובא עצמו הוא 'הספר הידוע אשר במצרים' שהיה מונח לפני הרמב"ם, ולדעתו כמה שיבושים שיש בו מוכיחים שלמרות חשיבותו ועתיקותו הוא אינו ספר זה עצמו אלא ספר אחר דומה לו ופחות מושלם ממנו, בניגוד למסקנתו הידועה של הרב מרדכי ברויאר ז"ל ולמקובל היום. כחום ליבו של פרופ' דותן בצורך לדקדק באמירת קריאת שמע כראוי הוא אינו מוכן לקבל כפשוטם את דברי חז"ל שנפסקו להלכה 'קרא ולא דקדק באותיותיה יצא', וקובע שבכל מקום שהתוכן עשוי להשתנות ע"י הטעות לא יצא, ורק חיבור של 'על-לבבך' וכיוצא בזה נקרא 'גמגום' שבו יצא ידי חובה בדיעבד (אולם עי' בערוה"ש או"ח סי' סג ס"ק א-ב ש'דילוגו עלי אהבה' נאמר גם כאשר התוכן משתנה, למרות שאם החסיר אות אחת באמת לא יצא ידי חובה, עי' מ"ב סי' סב ס"ק א). הוא טוען שפשוטו של מקרא הוא ש'רחיצת הידיים' של זקני ישראל על העגלה הערופה היא סמיכת ידיים על ראשה כפי שזה נעשה לפני הקרבת קרבן וכלל לא רחיצה ממש, בניגוד למסורת חז"ל. כמו כן הוא מביע התנגדות לחזרות השונות על 'זכר-זכר' בפרשת זכור שגורמות, בעקבות ספק רחוק ביותר, לשיבוש ודאי בקריאת הפרשה, ונמצאה חומרתו קולתנו. בהמשך דוחה פרופ' דותן את הפירוש המקובל על מהות 'דרך הנשים' של אמנו רחל לפני אביה לבן, וקובע ש'דרך נשים' אינה זהה ל'אורח נשים' של שרה אמנו - אלא פירושה הריון, וזו הסיבה שבקשתה של רחל שלא לקום מעל כר הגמל התקבלה בהבנה ע"י אביה, הסבא לעתיד... עוד ינוב בשיבה פרופ' אהרן דותן שיח'.